

ઈજજત - માન-સન્માન

“ઈજજતનું એક દિવસનું જીવન, અપમાનના હજાર વર્ષના જીવનથી ઉત્તમ છે.”

આ કોઈ નાટકનો સંવાદ નથી, બલ્કે મુસલમાનોના જવલંત ઈતિહાસનું એક સોનેરી પૃષ્ઠ છે. આ હજરત રબીઅ બિન આમિર رض છે.... રસૂલુલ્લાહ صلوات اللہ علیہ و آله و سلم ના મહાનતમ્ય સહાબી.... ઈસ્લામના એક સ્વાભિમાની મુજાહિદ.... કાદસિયાના યુદ્ધનો પ્રસંગ છે. સેનાપતિ હજરત સાનુદુન અબી વક્કાસ رض મુજાહિદો સાથે ફારસ (ઈરાન)ના પ્રઘાત સેનાપતિ રુસ્તમનો સામનો કરી રહ્યા છે. રુસ્તમ ઈશ્ચતો હતો કે કોઈપણ રીતે સુલેહ થઈ જાય. તે હજરત સાનુદુન અબી વક્કાસ رض ને નિવેદન કરે છે તમે તમારો પ્રતિનિધિ મોકલો, જે સુલેહની વાત કરે. તેઓ હજરત રબીઅ બિન આમિર رض ને પોતાના પ્રતિનિધિ બનાવીને રુસ્તમના દરબારમાં મોકલે છે. હજરત રબીઅ બિન આમિર رض તરત ج રવાના થઈ જાય છે. ઘોડા પર સવાર થઈને રુસ્તમના દરબારમાં પહોંચે છે. રુસ્તમના દરબારીઓ દોડે છે અને માંગણી કરે છે કે હજરત રબીઅ رض ઘોડા પરથી ઉત્તરી જાય અને પગપાળા રુસ્તમના સામે હાજર થાય. હજરત રબીઅ رض દરબારીઓને જવાબ આપે છે : હું પોતે મારી મરજીથી નથી આવ્યો, તમે મને બોલાવ્યો છે. જો મારું આ રીતે આવવું તમને મંજૂર ન હોય તો ઠીક છે, તો હું પાછો જાઉં છું. દરબારીઓ અચંભિત છે, અંદર-ને-અંદર ગુસ્સે થઈ રહ્યા છે, પરંતુ હજરત રબીઅ رض ની માંગણીનો સ્વીકાર કર્યા વગર કોઈ છુટકો પણ નથી. લાચારીવશ પરવાનગી આપે છે. હજરત રબીઅ رض રુસ્તમની પાસે આ ج સ્થિતિમાં પહોંચ્યો જાય છે અને રુસ્તમને ઈસ્લામનું આમંત્રણ આપે છે. ઈસ્લામનું આમંત્રણ ન સ્વીકારવાની સ્થિતિમાં ‘જિજ્યા’ (રક્ષા-કર) આપવાનો રસ્તો બતાવે છે, નહિં તો યુદ્ધનો નિર્ણય સંભળાવે છે. હજરત રબીઅ બિન આમિર رض પૂર્ણ હિંમત અને સાહસથી રુસ્તમને કહે છે કે અલ્લાહ ત્રાલાએ અમને એટલા માટે મોકલ્યા છે કે અમે મનુષ્યોને મનુષ્યોની ગુલામીથી કાઢીને અલ્લાહની બંદગીના વર્તુળમાં લઈ આવીએ. અસંખ્ય માન્યતાઓ અને ધર્મોના જોર-જુલમથી મનુષ્યોને મુક્તિ અપાવીને ઈસ્લામના ન્યાય અને ઈન્સાફના પાલવથી તેમને જોડી દઈએ તેમજ દુનિયાની સંકીર્ણતાઓથી છુટકારો અપાવીને આખિરત (પરલોક)ની વિશાળતાઓમાં પહોંચાડી દઈએ. હજરત રબીઅ બિન આમિર رض એ આ શબ્દો એ વ્યક્તિને સંભોધન કરીને કહ્યા, જે સ્વયં લોકોનો પૂજ્ય અને ઉપાસ્ય બનેલો હતો અને એ વ્યવસ્થાનો પ્રતિનિધિ હતો જે દુનિયાની સંકીર્ણતાઓનો કેદી અને અલ્લાહના બંદાઓ પર અત્યાચાર અને હિંસા આચરી રહ્યો હતો.

માન-સન્માન અને સ્વાભિમાન તેમજ દબદબો અને શક્તિના અસંખ્ય ઉદાહરણોમાંથી એક ઉદાહરણ બીજું જોઈએ :-

બગદાદના અધ્બારી ખલીફા હારુન રશીદનો જાહોજલાલીનો કાળ હતો. તેણે દારુલ-હિજરાના ઈમામ હજરત માલિક رضને બોલાવ્યા અને કહ્યું કે તમે અમારા ત્યાં આવતા રહો, જેથી અમારા બંને પુત્રો (અમીન અને મામૂન) તમારાથી હદ્દીસો સાંભળી શકે. ઈમામ માલિક رض એ ખૂબ વિનાગ્રતા અને ગંભીરતાથી ફરમાવ્યું :

હે અમીરુલ મુ'મિનીન ! અલ્લાહ ત્રાલા તમને ઉચ્ચતા પ્રદાન કરે. નિશ્ચિતપણે આ ઈલ્મ (જ્ઞાન) તમારા જ ધરની અમાનત છે. તમો ચાહો તો તેના મહત્વ અને સન્માનમાં વધારો કરો અને ચાહો તો તેનું અપમાન કરો અને તેના ગૌરવને ઓદ્ધું કરો. તરસ્યો કૂવાની પાસે જાય છે, કૂવો તરસ્યા પાસે નથી જતો. ખલીફા તેમની હિંમતથી પ્રભાવિત થયો અને પોતાના પુત્રોને નિર્દેશ કર્યો કે મસ્જિદમાં જઈને દર્સ (પાઠ)માં સામેલ થાય. ઈમામ માલિક رض એ ફરમાવ્યું કે એ શરત છે કે જ્યાં જગ્યા મળે ત્યાં જ બેસી જાય. તેમની બેઠકનો વિશેષ પ્રબંધ કરવામાં નહીં આવે. ખલીફાએ આ શરત પણ સ્વીકારી લીધી.

ઈજજત અને માન-સન્માનના વલણનો અર્થ ઘેલણા અને અહંકાર નથી, બલ્કે ઉચ્ચતા અને સ્વાભિમાન છે. અપમાન અને અનાદરથી બચવું છે. અલ્લાહ ત્રાલા પોતાના મોમિન બંદાઓથી એ જ ઈચ્છે છે કે તે માયું ઊંચું કરીને રહે. પોતાના માન-સન્માન અને સ્વાભિમાન પર આંચ ન આવવા દે. અલ્લાહ સિવાય કોઈના સામે ન જુકે. મુસલમાનની સામે ઉન્નતિ અને ઉચ્ચતાનું માપદંડ માત્ર તેનો દીન અને તેનો રબ હોય છે. તેનાથી જ તેની મોટાઈ અને મહાનતા જોડાયેલી છે. કોઈનું કથન છે કે જે અલ્લાહના આજ્ઞાપાલન વગર માન-સન્માનની ઈચ્છા રાખે છે, તેને અલ્લાહ ત્રાલા અપમાનિત કરે છે. હજરત ઉમર બિન ખતાબ رض ફરમાવ્યા કરતા હતા કે આપણે અપમાનિત અને તુચ્છ હતા, અલ્લાહે આપણને ઈસ્લામની દોલત પ્રદાન કરી અને આપણને ઉન્નતિ અને ઉચ્ચતા પર બિરાજમાન કર્યા. હવે જે ઈસ્લામની અવગણાના કરીને મોટો અને ઈજજતવણો બનવા માગશે, અલ્લાહ તેને અપમાનિત અને પતિત કરી દેશે.

વો જમાને મેં મુઅજ્જુઝિઝ થે મુસલમાં હોકર,
ઔર તુમ જ્વાર હુવે તારિકે-કુરાઓ હોકર.

ઈજજત અને માન-સન્માન તથા ગૌરવ અને શક્તિનો ખોત અલ્લાહ ત્રાલાની જાત છે. તે સ્વયં ‘અઝીજ’ (પ્રભુત્વશાળી) અને ‘હકીમ’ (તત્ત્વદર્શી) છે. તેનાથી જે પણ જોડાઈ જાય છે, તે પણ ઈજજતવાળો બની જાય છે. અલ્લાહ ત્રાલાથી જોડાયા વગર તો અપમાન અને પડતી તેમજ ભય અને સ્વચ્છંદતા જ માનવીનું ભાગ્ય બની જાય છે. શાયરે કેટલું સુંદર કહ્યું છે –

મૈં ભી ફિકું હું મારા-મારા છોડ કે તેરે દામન કો,
પેડ સે જો પતા ટૂટે હું આવારા હો જાએ હું.

કુરીં કહે છે :

﴿قُلْ أَللَّهُمَّ مَلِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ شَاءَ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ شَاءَ وَتُعِزُّ مَنْ شَاءَ وَتُذِلُّ مَنْ شَاءَ بِسِيرِكَ الْخَيْرِ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ آل عمران: ٢٦

અનુવાદ : “કહો, હે અલ્લાહ ! સાર્વભौમત્વના માલિક ! તું જેને ઈચ્છે સત્તા આપે અને જેનાથી ઈચ્છે છીનવી લે. જેને ઈચ્છે ઈજજત બકે અને જેને ઈચ્છે તેને અપમાનિત કરી દે. ભલાઈ તારા અધિકારમાં છે. નિઃશંક, તું દરેક વસ્તુ પર સામર્થ્ય ધરાવે છે.” (સૂર: આલે ઈમરાન, આ.૨૬)

બીજું જગ્યાએ ફરમાવ્યું :

﴿وَلِلَّهِ الْعِرْرَةُ وَرَسُولُهُ، وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا كُنَّ الْمُنْفَقِيْرِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾
المنافقون: ٨

અનુવાદ : “જો કે ઈજજત તો અલ્લાહ અને તેના રસૂલ અને મોભિનો માટે છે, પરંતુ આ મુનાફ્કીઓ જાણતા નથી.” (સૂર: મુનાફ્કીઝૂન, આ.૮)

મુસલમાન આ દુનિયામાં બીજાઓ માટે સહેલાઈથી લક્ષ્ય બની જાય એવો અને રસ્તામાં પડી રહેલો બિનવારસી સામાન નથી હોતો કે જેનું મન થાય હજમ કરી જાય. દુર્ભાગ્યે અપમાન અને પડતી તેમજ સાદગી અને મૂર્ખતાની હદ સુધીની આજજી અને વિનમ્રતાને નેકી, બલ્કે ‘તકવા’ (અલ્લાહવાળા હોવા)ની શાન સમજવામાં આવી રહ્યું છે, જ્યારે કે મુસલમાન તો વાસ્તવમાં પોતાની ઈજજત-આબરુનો રક્ષક, સ્વાભિમાની અને પોતે પોતાના માહોલનો જાણકાર હોય છે, દુનિયાને જોવા-જાણવા અને સમજવા માટે બીજાનો મોહતાજ નથી હોતો. પોતાના અધિકારોને ઓળખનાર અને તેની રક્ષા માટે સભાન અને સચેત હોય છે. પોતાની ધન-સંપત્તિની સારી રીતે દેખભાળ કરવાવાળો હોય છે. તે એવા વર્તનથી દૂર રહે છે, જેનાથી એ આશંકા ઊભી થાય કે તેનું અપમાન થશે. એક વ્યક્તિ રસૂલુલ્લાહ ﷺ પાસે આવ્યો અને પ્રશ્ન કર્યો કે હે અલ્લાહના રસૂલ ﷺ ! જો કોઈ વ્યક્તિ મારો માલ બળજબરીથી છીનવી લે છે, તો હું શું કરું ? આપ ﷺ એ ફરમાવ્યું : તેને કદાપિ ન છીનવા દો. તેણે કષ્યું કે જો તે મારા સાથે લડવા લાગે તો ? આપ ﷺ એ ફરમાવ્યું : તમે પણ લડો. તેણે ફરી પૂછ્યું કે જો તે મને મારી નામે તો ? આપ ﷺ એ ફરમાવ્યું કે આ સ્થિતિમાં તમે શહાદતના ર્થાને બિરાજમાન થશો. તેણે કષ્યું કે જો હું તેને મારી નાખું તો ? આપ ﷺ એ ફરમાવ્યું : તેનું ઠેકાણું જહશમ હશે. (મુસ્લિમ)

અપમાન અને કમજોરી મોભિનના ગૌરવથી વિપરીત છે. તે દરેક સ્થિતિમાં પોતાના પ્રાણ, ધનદીલત તેમજ ઈજજત-આબરુનો સંરક્ષક હોય છે. આ જ તેના દીનનો તકાદો પણ છે અને અલ્લાહની પ્રસમતાનું માથ્યમ પણ છે. હદ્દીસમાં છે કે જે કોઈ વ્યક્તિ કોઈ ધનવાનની પાસે બેસે અને દુનિયાના લાભો માટે અપમાન અને પડતીનું વર્તન અપનાવે, તો તેનો એક-તૃત્યાંશ દીન વર્થ થઈ જાય છે અને તે જહશમમાં ચાલ્યો જાય છે. (તબરાની)

મોભિનનું સ્વાભિમાન તેને સાહસી અને શક્તિશાળી બનાવે છે. તે મુશ્કેલીઓથી ઉરવાના બદલે તેના પર

અંકૂશ પ્રામ કરવાની કોશિશ અને સંધર્ષ કરે છે. તે પોતાના સ્થાન અને દરજાની રક્ષા માટે રાત-દિવસ મહેનત કરતો રહે છે અને નિરંતર કોશિશ તેની આદત બની જાય છે. તે અશક્ત અને કમજોર બનીને બીજાઓની સામે હાથ ફેલાવવાને બદલે હિંમત અને બહાદુરીથી કામ લઈને પોતાની દુનિયા પોતે પેદા કરે છે અને બીજાઓ માટે ઈજાત, માન-સન્માન અને સ્વાભિમાનનું જવલંત ઉદાહરણ બની જાય છે.

ખોયા ના જી સનમકદા-એ-કાયનાત મે,

મહેદ્દિલ-ગુદાજ ! ગર્મી-એ-મેહદ્દિલ ના કર કુબૂલ.

(ભાવાર્થ : દુનિયાની નાશવંત ચીજ-વસ્તુઓની રુચિ-અભિરુચિઓમાં મળન થઈને પોતાના જીવન-ધ્યેયથી બેપરવા ન બન, તું તો ‘મેહદ્દિલ-ગુદાજ’ છે, અર્થાત્, મોજ-મજા અને ભોગવિલાસનો દુર્ભમન છે, તેથી એ વસ્તુઓ તરફ ધ્યાન ન આપ, જે તને તારા જીવન-ધ્યેયથી દૂર લઈ જાય.)

